

Михайло КРУПКА

доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна, mykhaylo.krupka@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-8775-1397

Ірина ПРИЙМАК

кандидат економічних наук, доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна, iryna.pryymak@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-7846-4353

Богдана ВИШИВАНА

кандидат економічних наук, доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна, bohdana.vyshyvana@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1206-9975

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО Й ОСОБИСТОГО СТРАХУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ В УКРАЇНІ

Вступ. Важливим чинником загального добробуту суспільства є соціальна безпека кожного громадянина, досягнення якої реалізується через функціонування ефективної пенсійної системи, соціальне страхування, доступність якісних медичних послуг, матеріальну підтримку у складних життєвих ситуаціях. Унаслідок обмеженості бюджетних ресурсів для фінансування системи соціального захисту населення виникає необхідність використання інструментів страхування задля нейтралізації дії основних соціальних ризиків. Проте роль соціального й особистого страхування у фінансовому забезпеченні соціального захисту громадян залишається недостатньою, а його потенціал у підвищенні добробуту українців недооцінений. Зазначене зумовлює актуальність питань пенсійної реформи, підвищення ефективності соціального страхування, запровадження обов'язкового медичного страхування в умовах сьогодення.

Мета – обґрунтувати роль та окреслити перспективи розвитку соціального й особистого страхування у контексті забезпечення суспільного добробуту в Україні.

Результати. Розкрито сутність і головні складові суспільного добробуту. З'ясовано, що рівень добробуту українців в десятки разів нижчий, ніж в європейських країнах.

Важливими складовими суспільного добробуту є системи соціального захисту й охорони здоров'я населення. Доведено, що негативними чинниками впливу на систему соціального захисту населення упродовж останніх років є низький рівень доходів і зростання видатків Пенсійного фонду і Фонду соціального страхування України внаслідок високого рівня інфляції, номінального підвищення соціальних стандартів, поширеної практики міні-

мізації ЄСВ через відмову від укладання класичних трудових договорів на користь цивільно-правових угод із фізичними особами-підприємцями, скорочення кількості застрахованих осіб, які працюють за наймом, високого рівня трудової еміграції українців.

Проаналізовано вплив системи охорони здоров'я на зростання суспільного добробуту в Україні. Обґрунтовано неефективність діючої моделі фінансового забезпечення системи охорони здоров'я, що зумовлює необхідність самостійної оплати домогосподарствами більшої частини вартості медичних послуг. Виокремлено тенденції розвитку національного ринку медичного страхування.

Перспективи. Запропоновано переглянути принципи побудови накопичувального пенсійного страхування та запровадити бюджетно-страхову модель фінансування системи охорони здоров'я, що дасть змогу зменшити фінансовий тягар витрат домогосподарств та підвищити їх добробут.

Ключові слова: суспільний добробут, соціальне страхування, особисте страхування, наявний дохід у розрахунку на одну особу, державне пенсійне страхування, бюджетно- страхова модель фінансування охорони здоров'я, медичне страхування.

Рис.: 5, бібл.: 13.

Михаил КРУПКА

доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, Украина

Ирина ПРЬИМАК

кандидат экономических наук, доцент, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, Украина

Богдана ВЫШИВАНА

кандидат экономических наук, доцент, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, Украина

РОЛЬ СОЦИАЛЬНОГО И ЛИЧНОГО СТРАХОВАНИЯ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ОБЩЕСТВЕННОГО БЛАГОСОСТОЯНИЯ В УКРАИНЕ

Введение. Важным фактором общего благосостояния общества является социальная безопасность каждого гражданина, достижение которой реализуется через функционирование эффективной пенсионной системы, социальное страхование, доступность качественных медицинских услуг, материальную поддержку в сложных жизненных ситуациях. Вследствие недостатка бюджетных ресурсов для финансирования системы социальной защиты населения возникает необходимость использования инструментов страхования для нейтрализации действия основных социальных рисков. Однако роль социального и личного страхования в финансовом обеспечении социальной защиты граждан остается недостаточной, а его потенциал в повышении благосостояния украинцев недооценен. Указанное обуславливает актуальность вопросов пенсионной реформы, повышения эффективности социального страхования, введения обязательного медицинского страхования в современных условиях.

Цель – обосновать роль и перспективы развития социального и личного страхования в контексте обеспечения общественного благосостояния в Украине.

Результаты. Раскрыта сущность и главные составляющие общественного благосостояния. Установлено, что уровень благосостояния украинцев в десятки раз ниже, чем в европейских странах.

Важными составляющими общественного благосостояния являются системы социальной защиты и охраны здоровья населения. Доказано, что негативными факторами влияния на систему социальной защиты населения в течение последних лет является низкий уровень доходов и рост расходов Пенсионного фонда и Фонда социального страхования Украины вследствие высокого уровня инфляции, номинального повышения социальных стандартов, распространенной практики минимизации ЕСВ из-за отказа от заключения классических трудовых договоров в пользу гражданско-правовых сделок с физическими лицами-предпринимателями, сокращения количества застрахованных лиц, работающих по найму, высокого уровня трудовой эмиграции украинцев.

Проанализировано влияние системы здравоохранения на рост общественного благосостояния в Украине. Обоснованно неэффективность действующей модели финансового обеспечения системы здравоохранения, что предопределяет необходимость самостоятельной оплаты домохозяйствами большей части стоимости медицинских услуг. Выделены тенденции развития национального рынка медицинского страхования.

Перспективы. Предложено пересмотреть принципы построения накопительного пенсионного страхования и ввести бюджетно-страховую модель финансирования системы здравоохранения, что позволит уменьшить финансовое бремя расходов домохозяйств и повысить их благосостояние.

Ключевые слова: общественное благосостояние, социальное страхование, личное страхование, имеющийся доход в расчете на одного человека, государственное пенсионное страхование, бюджетно-страховая модель финансирования здравоохранения, медицинское страхование.

Mykhailo KRUPKA

Dr. Sc. (Economics), Prof., Emeritus of Science and Technology of Ukraine,
Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine, mykhaylo.krupka@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-8775-1397

Iryna PRYIMAK

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine,
iryna.pryymak@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-7846-4353

Bohdana VYSHYVANA

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine,
bohdana.vyshyvana@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1206-9975

THE ROLE OF SOCIAL AND PERSONAL INSURANCE IN PROVIDING PUBLIC WELFARE IN UKRAINE

Introduction. Achieving public welfare is impossible without an effective social protection system, which combines pension insurance, social insurance, health care, as well as material support in difficult life situations. Low budget funding for social protection of population necessitates the use of insurance instruments to neutralize major social risks. However, the role of

social and personal insurance in the financial provision of social protection remains insufficient, and its potential in improving the welfare of Ukrainians is underestimated. However, the role of social and personal insurance in the financial provision of social protection remains insufficient, and its potential in improving the welfare of Ukrainians is underestimated.

*The **purpose** is to define the role and outline the prospects for the development of social and personal insurance in the context of ensuring public welfare in Ukraine.*

***Results.** The essence and main components of social welfare are revealed. It was found that the level of well-being of Ukrainians is ten times lower than in European countries. There are the main negative factors which influence the social protection system defined, in particular: low income and rising expenditures of the Pension Fund of Ukraine and the Social Insurance Fund of Ukraine, the widespread practice of minimizing SSPs by refusing to enter into classic employment contracts in favor of civil agreements with individual entrepreneurs, reduction of the number of insured persons working for hire, high level of labor emigration of Ukrainians.*

The health care system impact on the growth of public welfare in Ukraine is analyzed. The inefficiency of the current financial support model of the health care system is substantiated, which makes it necessary for households to pay for most of the cost of medical services. Tendencies in the development of the domestic health insurance market are highlighted.

***Perspectives.** It is proposed to revise the principles of building accumulative pension insurance and introduce a budget-insurance model of financing the health care system, which will help to improve the welfare of the population of Ukraine.*

***Keywords:** social welfare, social insurance, personal insurance, available income per person, state pension insurance, budget-insurance model of financing the health care system, medical insurance.*

***JEL Classification:** G22, H55, I13, I31.*

Постановка проблеми. Підвищення добробуту сучасного суспільства в умовах ринкової економіки значною мірою залежить від обґрунтованого поєднання фінансової та соціальної політики держави. Забезпечення стабільного економічного зростання, яке дає змогу кожному індивіду виявити свої професійні й підприємницькі навички для отримання високих доходів, та створення ефективних соціальних інститутів, що дають змогу зберегти достойний рівень життя населення у разі досягнення пенсійного віку, у випадку хвороби чи безробіття, є пріоритетним завданням сучасної держави.

Саме соціальна безпека кожного члена суспільства є одним із головних чинників

загального добробуту. Вона реалізується через функціонування ефективної пенсійної системи, доступність якісних медичних послуг, матеріальну підтримку у складних життєвих ситуаціях. Однак часто ресурсів державного та місцевих бюджетів недостатньо для фінансування системи соціального захисту населення, тому виникає необхідність використання інструментів страхування задля нейтралізації дії основних соціальних ризиків.

В Україні майже 30% бюджетних коштів спрямовують на соціальний захист та ще 9% – на охорону здоров'я, однак розмір пенсій та соціальних виплат не дає можливості покрити базові потреби громадян, а якісні медичні послуги часто є недоступними.

Залишаються актуальними питання пенсійної реформи, підвищення ефективності соціального страхування, запровадження обов'язкового медичного страхування. Таким чином, роль соціального та особистого страхування у фінансовому забезпеченні соціального захисту залишається недостатньою, а його потенціал у підвищенні добробуту українців недооцінений.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання пошуку шляхів підвищення суспільного добробуту вже багато років перебувають у центрі уваги як класиків економічної теорії, так і відомих українських науковців. Окремі аспекти забезпечення добробуту суспільства досліджені у роботах С. Слухай та Т. Борщенко [1], де автори з'ясували, що підвищенню суспільного добробуту сприяє ефективне функціонування політичних та економічних інститутів; В. Горина [2], де через призму інституційного аналізу фінансового механізму забезпечення суспільного добробуту обґрунтовано необхідність зниження ролі держави як суб'єкта соціального захисту населення та передачу цієї відповідальності до громадянського суспільства; А. Крисоватого й А. Луцика [3] щодо податкового регулювання соціального розвитку та добробуту, різні проблеми функціонування соціального та особистого страхування в Україні вивчала М. Ріппа [5] та інші.

Водночас необхідно зауважити, що в умовах пенсійної кризи, трансформації системи соціального страхування, реформування фінансового забезпечення охорони здоров'я виникає потреба в подальших дослідженнях ролі страхування як інструменту підвищення добробуту українців.

Метою дослідження є обґрунтування ролі та окреслення перспектив розвитку соціального й особистого страхування у контексті забезпечення суспільного добробуту в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Добробут – це якісна характеристика рівня життя окремої людини та суспільства в цілому, що відображає матеріально-побутове забезпечення, соціальні, екологічні, культурні умови життя, доступність суспільних благ, здорове та комфортне середовище існування. На думку представників неокласичної економічної школи, в умовах ринкової економіки досягнути рівномірного розподілу доходу між різними членами суспільства неможливо, тому й виникає нерівність у забезпеченні індивідуального добробуту. Досягнення ж суспільного добробуту можливе лише шляхом державного регулювання використання ресурсів, перерозподілу доходів та створення умов для стимулювання розвитку діяльності усіх членів суспільства. З огляду на те, що суспільний добробут характеризує повноту забезпеченості населення країни матеріальними, духовними, соціальними та екологічними благами, головними показниками, якими можна оцінити рівень добробуту, є валовий внутрішній продукт (ВВП) та наявний дохід у розрахунку на особу (рис. 1).

Попри повільне зростання доходу українців та ВВП на одну особу впродовж останніх років, його розмір в десятки разів менший, ніж в європейських країнах, а отримуваних доходів недостатньо для забезпечення належного рівня життя. Фактично значна частина українців живуть на межі бідності та потребують матеріальної допомоги і субсидій від уряду. Для вирішення цієї проблеми важливим завданням держави є стимулювання економічного зростання та створення умов для розвитку підприємництва, зокрема шляхом зниження податкового тиску на бізнес, створення сприятливого інвестиційного клімату та залучення іноземних інвестицій.

Друга важлива складова суспільного добробуту – система соціального захис-

Рис.1. Динаміка ВВП та наявного доходу на особу в Україні*

* Побудовано на основі [4].

ту населення, яка поєднує фінансові, соціально-економічні, організаційні і правові інструменти забезпечення гідного життя та добробуту кожного громадянина. Її головними завданнями є боротьба з бідністю та попередження бідності шляхом створення можливостей для працівників упродовж трудової діяльності заощадити достатньо фінансових ресурсів, щоб забезпечити собі достойний рівень життя в періоди тимчасової непрацездатності та після досягнення пенсійного віку [5, с. 31]. Соціальне страхування, що є основою української системи соціального захисту, об'єднує обов'язкове державне пенсійне страхування, страхування від нещасних випадків на виробництві, медичне страхування (не запроваджене), страхування на випадок тимчасової втрати працездатності та страхування на випадок безробіття.

Нині для понад 11,3 млн українців державна солідарна пенсія є основним джерелом доходу, який визначає їх добробут. Станом на 1 січня 2020 р. середньомісячна пенсія, виплату якої проводить Пенсійний фонд України, становила 3082,98 грн (130 дол. США), або 32% середньої заро-

бітної плати (9581,38 грн), з якої сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Цієї суми недостатньо для забезпечення гідного рівня життя громадян після виходу на пенсію. Українські пенсіонери мають змогу отримувати пенсійні виплати виключно із солідарної системи державного пенсійного страхування, адже обов'язкового накопичувального страхування впродовж 15 років від старту пенсійної реформи запровадити так і не вдалося. Не набуло популярності й недержавне пенсійне забезпечення, відтак саме від фінансового стану Пенсійного фонду України залежить соціальний захист і добробут осіб пенсійного віку.

Про добробут осіб пенсійного віку свідчить, передусім, розмір їх пенсійних виплат, якого має бути достатньо для забезпечення не тільки мінімальних потреб, а й можливостей інтелектуального та культурного розвитку. В Україні розмір мінімальної та середньої пенсії має стійку тенденцію до зростання, однак, враховуючи динаміку споживчих цін, можемо стверджувати, що реальне зростання пенсій значно менше від їх номінального збільшення (рис. 2).

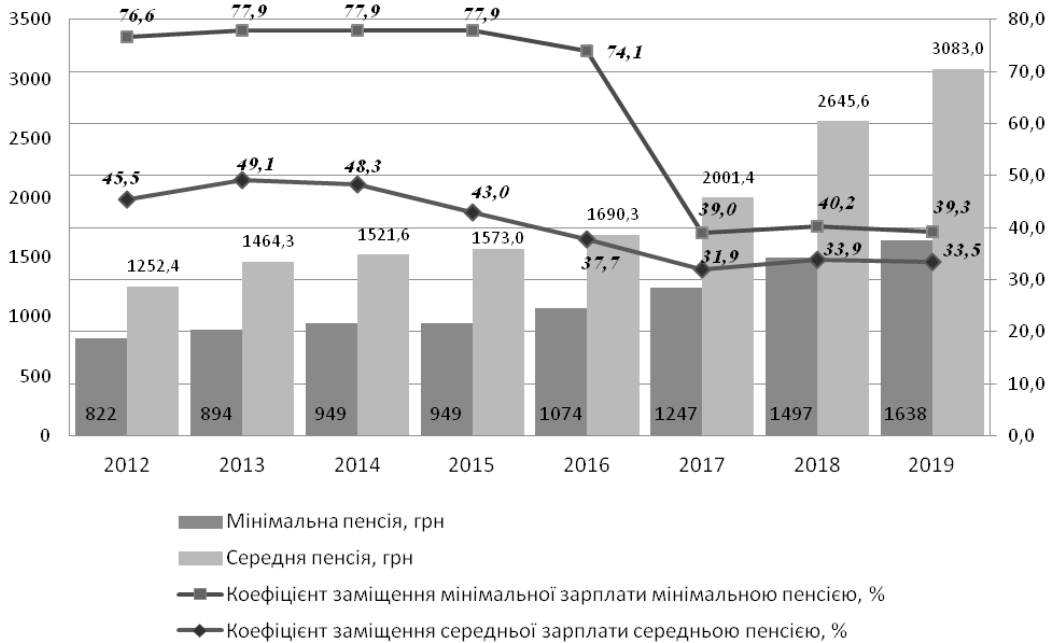

Рис. 2. Динаміка мінімальної та середньої пенсійної виплати в Україні*

* Побудовано на основі [6].

Станом на 1 січня 2020 р. розмір мінімальної пенсії становив 1 638 грн, а середньої пенсії – 3082,98 грн, що на 16,5% більше, ніж у попередньому році. Варто зазначити, що 67,7% пенсіонерів отримують пенсії, розмір яких нижчий середнього, і тільки 2,3% щомісяця отримують пенсії понад 10000 грн [6].

Про дієвість державного пенсійного страхування, як механізму заміщення трудових доходів населення, свідчить відповідний коефіцієнт (рис. 2). Аналіз даних говорить про суттєве підвищення мінімальної заробітної плати у 2017 р. без відповідної зміни розміру мінімальної пенсії, що спричинило зниження коефіцієнта заміщення майже у двічі. Натомість, поступове зниження коефіцієнта заміщення середньої заробітної плати середньою пенсією розпочалося ще у 2014 р., а його значення у 2019 р. становило 33,5%. Відтак, пенсія

покриває лише третину отримуваних доходів працюючого населення, що зумовлено погіршенням фінансового стану Пенсійного фонду України.

За останні вісім років кількість пенсіонерів в Україні зменшилася на 2,3 млн осіб, що було спричинено:

- припиненням виплат пенсіонерам з числа внутрішньо переміщених осіб, які згідно із законодавством не звернулися за поновленням виплат на підконтрольній Україні території;
- підвищенням страхового стажу, необхідного для призначення пенсії за віком, та пенсійного віку для жінок з 55 до 60 років.

Попри скорочення кількості пенсіонерів, видатки Пенсійного фонду України за цей період зросли майже вдвічі. Якщо в 2012 р. видатки на виплату пенсій становили 233,7 млрд грн, то вже в 2019 р. їх розмір

становив 434,9 млрд грн. Варто зазначити, що деяке скорочення видатків Пенсійного фонду України було в 2014 р., адже через розгортання активних бойових дій на сході України та анексію АР Крим значна кількість пенсіонерів залишилася на окупованих територіях. Але вже у 2015 р. було проведено перереєстрацію пенсіонерів з окупованих територій в неокупованих частинах Донецької та Луганської областей, що призвело до виникнення так званого “пенсійного туризму” та зростання видатків на виплату пенсій до 265,7 млрд грн. Проведена верифікація соціальних виплат та пенсій у 2016 р. дала змогу скоротити видатки Пенсійного фонду на 12,3 млрд грн. Однак вже у 2017–2019 рр. спостерігаємо високі темпи приросту видатків фонду, які перевищували 20% [7]. Суттєвий вплив на розмір видатків Пенсійного фонду мали високий рівень інфляції та підвищення соціальних стандартів у сфері пенсійного забезпечення.

Основне джерело власних надходжень Пенсійного фонду України – це єдиний внесок на загальнообов’язкове державне соціальне страхування (ЄСВ). Однак тільки трохи більше половини необхідних для виплати пенсій коштів акумулюється за рахунок страхових внесків, тому для збалансування забезпечення безперервної виплати пенсій все більше коштів спрямовують з бюджету країни. Так, якщо у 2012 р. кошти державного бюджету становили лише 28,9%, то у 2019 р. їх частка зросла до 44,4% (рис. 3).

Ще складнішою ситуація була у 2016 р., коли частка бюджетних коштів сягнула 55,7%, що було зумовлено зниженням основної ставки ЄСВ до 22%. Саме цього року стартувала урядова ініціатива зі зменшення податкового тиску на фонд оплати праці з метою детінізації доходів та відносин у сфері зайнятості населення. Зростання у наступні роки мінімальної заробітної плати дало змогу дещо збільшити надходження страхових

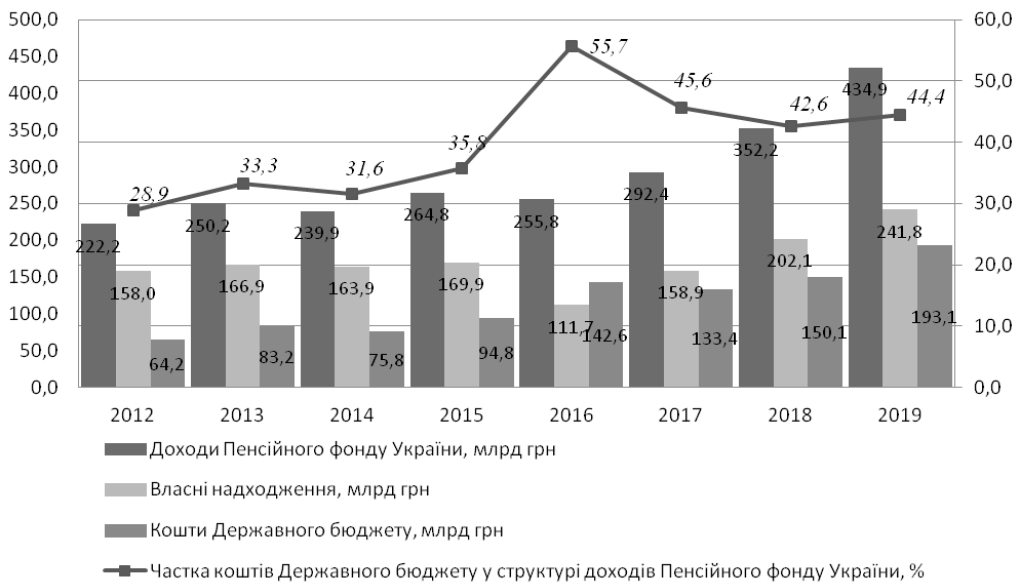

Рис. 3. Динаміка та структура доходів Пенсійного фонду України*

* Побудовано на основі [6].

внесків, однак очікуваних результатів так і не вдалося досягнути. Поширеною залишається практика мінімізації ЄСВ шляхом відмови від укладення класичних трудових договорів на користь цивільно-правових угод із фізичними особами-підприємцями, які, зазвичай, страхові внески сплачують у мінімальному розмірі. Тривожною є й тенденція до скорочення кількості застрахованих осіб, які працюють за наймом. У 2019 р., порівняно з попереднім роком, за офіційними даними Пенсійного фонду, кількість найманих працівників скоротилася на 149,6 тис. осіб [6]. Така тенденція зберігається і у 2020 р., адже через карантинні обмеження, пов'язані з коронавірусною хворобою, відбулося скорочення зайнятості. Негативно на наповнення бюджету Пенсійного фонду впливає й високий рівень трудової еміграції, адже виїжджаючи на роботу за кордон економічно активне населення не сплачує страхових внесків до української системи соціального страхування.

В умовах зменшення частки власних надходжень Пенсійного фонду та зростання бюджетного фінансування пенсій солідарне пенсійне страхування в Україні фактично перетворюється на пенсійне забезпечення радянського зразка. Тому зволікання з пенсійною реформою, відповідно до якої мала б запрацювати накопичувальна система обов'язкового пенсійного страхування, призведе до краху існуючої пенсійної системи, а мільйони українців пенсійного віку можуть залишитися без належного соціального захисту.

Водночас, треба зауважити, що більшість громадян України додатково не заощаджують на пенсію, що є наслідком низьких доходів населення, недостатньої обізнаності з перевагами недержавного пенсійного забезпечення, недовіри до фінансових інститутів, відсутності надійних фінансових інструментів для інвестування

пенсійних активів. Так, відповідно до опитування громадської думки, проведеного Проектом USAID “Трансформація фінансового сектору” у 2017 р. щодо пенсійної реформи та ставлення до пенсій в Україні, лише близько 6% респондентів вважали себе добре обізнаними стосовно функціонування 3-го рівня, а 34% – дещо знали про таку систему, тоді як 53% респондентів практично нічого не знали про цю систему. І тільки 24% респондентів відповіли, що мають певні заощадження. Більшість українців традиційно формують готівкові заощадження або віддають перевагу банківським депозитам [8]. Саме підвищення фінансової грамотності населення більшість експертів вважають головною передумовою розвитку недержавного пенсійного забезпечення та, зокрема, довготермінового страхування життя.

Страхові організації, як суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення, укладають договори страхування довічної пенсії з учасниками недержавних пенсійних фондів, а також страхують ризик настання їх інвалідності або смерті. Однак ринок страхування життя в Україні розвинутий слабо, обсяги зібраних страхових премій зростають повільними темпами, постійно скорочується кількість “лайфових” страхових компаній. Так, якщо у 2015 р. було 49 страхових компаній, які займаються страхуванням життя, то у 2019 р. їх залишилося лише 23, водночас 10 з них володіють 97,6% ринку страхування життя [9]. Попри незначне зростання обсягів страхових премій за договорами страхування життя, страховим захистом охоплено не більше 1,8% українців, а понад 40% надходжень страхових премій формують короткотермінові програми страхування. У цій ситуації ринок страхування життя не забезпечує фінансового захисту добробуту населення. Вважаємо, що розвитку страхування життя сприятимуть загальнодержавна кампанія щодо популя-

ризації недержавного пенсійного забезпечення, створення фонду гарантування пенсійних вкладів населення, зменшення або звільнення від оподаткування премій та виплат за договорами страхування життя (у тому числі відміна ЄСВ із внесків за корпоративними договорами), створення умов для приходу на український ринок великих іноземних “лайфових” страховиків.

Добробут економічно активного населення залежить від стабільності одержання заробітної плати чи інших доходів. Однак, у разі нещасного випадку чи хвороби, працівники тимчасово або назавжди втрачають працездатність, що призводить до втрати звичних доходів, додаткових витрат на реабілітацію, а також моральних страждань. Як показує практика, дієвим механізмом мінімізації таких ризиків є соціальне страхування, що передбачає солідарну відповідальність роботодавців за кожного застрахованого. Організацію та проведення соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та соціального страхування від нещасних випадків на виробництві забезпечує Фонд соціального страхування України, який був створений 1 січня 2015 р. шляхом

злиття Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків і професійних захворювань України. Головною мотивацією для об'єднання фондів стала необхідність скорочення сукупних адміністративних витрат. Однак, як свідчить дослідження Офісу з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, проведене у квітні 2019 р., досягнути поставленої мети – скорочення адміністративних видатків на 600 млн грн – не вдалося, адже відбулося їх зростання, порівняно з показниками до злиття фондів, на 45% у 2017 р., 33% у 2018 р. та 42% у 2019 р [10].

Про ефективність роботи фонду соціального страхування свідчить повнота та своєчасність проведення страхових виплат. Проте доводиться констатувати, що упродовж 2017–2019 рр. виникла постійна затримка виплати лікарняних та інших допомог, що було зумовлено суттєвим дефіцитом фінансових ресурсів (рис. 4). Ситуація була настільки критичною, що уряд у серпні 2019 р. тимчасово на один місяць збільшив частку ЄСВ, що розподіляється

Рис. 4. Динаміка загальних доходів та видатків фондів соціального страхування до та після злиття, млрд грн*

* Побудовано на основі [10; 11].

ся на страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасних випадків, з 9,3759% до 14,2464%, а з 1 січня 2020 р. встановив її у розмірі 9,5727%.

Водночас, за повідомленнями виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України, заборгованість за страховими виплатами вдалося погасити у першому півріччі 2020 р. за рахунок отриманої безповоротної та поворотної фінансової допомоги з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою Covid-19, спричиненою коронавірусом SARS-Cov-2, та її наслідками [11].

Соціальне страхування в Україні виконує лише функцію компенсації втраченого заробітку, тоді як профілактиці страхових випадків увагу практично не приділяють і коштів на попередження нещасних випадків і захворювань майже не надають. Так, у бюджеті Фонду соціального страхування у 2019 р. частка видатків на профілактику страхових випадків становила лише 0,04%. Головною причиною такої ситуації є хронічний дефіцит коштів. Українська система соціального страхування перебуває у кризовому стані, що спричинений низьким рівнем надходження страхових внесків.

Одним із головних чинників суспільного добробуту є наявність якісної системи охорони здоров'я. Епідемія Covid-19, яка цього року охопила весь світ та завдала колосальних збитків глобальній економіці, особливо загострила проблеми фінансування медицини в Україні та оплати медичних послуг. Дефіцит медикаментів, медичного обладнання, низький рівень заробітної плати медиків, а також висока вартість лікування, яка лягає на плечі хворих та їхніх сімей, вкотре продемонстрували необхідність запровадження обов'язкового медичного страхування.

Попри старт у 2018 р. медичної реформи, яка передбачає відхід від радянської моделі фінансування лікарень за кількістю лікарняних ліжок та перехід до спрямування

коштів за фактично надані якісні послуги пацієнтам, офіційним джерелом фінансування охорони здоров'я залишається Державний бюджет України. Водночас, за даними Національних рахунків охорони здоров'я, бюджетні кошти покривають менше 45% витрат на охорону здоров'я, добровільне медичне та соціальне страхування разом – трохи більше 1%, тоді як домогосподарства оплачують понад 50% вартості медичних послуг [12]. Неefективна система фінансового забезпечення охорони здоров'я не дає змоги проводити трансформацію та модернізацію галузі, відтак пацієнти не отримують якісних послуг, а медичні працівники – належної оплати праці.

Вирішити проблему могло б запровадження бюджетно-страхової моделі фінансування охорони здоров'я, яка передбачає збір, акумулювання та ринковий розподіл фінансових ресурсів через державний та місцеві бюджети, систему соціального страхування або за допомогою інструментів страхового ринку, що дає можливість зменшити фінансовий тягар витрат домогосподарств на лікування до посильного для них рівня. Для цього необхідно запровадити загальнообов'язкове медичне страхування, однак в Україні немає єдиного бачення щодо форми його організації.

Українське законодавство передбачає запровадження соціального медичного страхування, керівництво й управління яким здійснюватиме Фонд соціального страхування України. Закон про його запровадження мали підготувати ще у 2015 р. [13].

Після старту медичної реформи в Міністерстві охорони здоров'я анонсували запровадження обов'язкового медичного страхування вже у 2020 р. шляхом залучення до його проведення страхових компаній, які надають послуги добровільного медичного страхування за наявності відповідної ліцензії. Але відповідного закону так і не при-

йняли. Водночас, актуальним залишається питання щодо готовності та спроможності українських страховиків належно організувати обов'язкове медичне страхування й охопити страховим захистом все працююче населення. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, впродовж останніх років спостерігалось зростання ринку добровільного медичного страхування (рис. 5).

Спостерігаючи номінальне зростання обсягів добровільного медичного страхування в Україні, треба зазначити, що у 2014–2015 рр. фактично відбулося різке їх скорочення, що було зумовлено фінансовою кризою та девальвацією гривні. Стимулами до зростання ринку добровільного медичного страхування стали відносна макроекономічна стабілізація в країні, початок медичної реформи, яка створила конкуренцію між лікувально-профілактичними закладами, встановлення тарифів на медичні послуги для вторинної та третинної ланки системи охорони здоров'я, зростання попиту та очі-

кування страховиків щодо запровадження обов'язкового медичного страхування.

Послуги добровільного медичного страхування в Україні пропонують понад 50 страхових компаній, однак у цьому сегменті страхового ринку 15 страховиків збирають понад 70% страхових премій, що ставить під сумнів здатність страховиків забезпечити проведення обов'язкового медичного страхування. Великою перешкодою на шляху його запровадження є також високий ризик потенційно негативного впливу на ринок праці, адже введення додаткових страхових платежів може призвести до зростання тінізації оплати праці та неформальної зайнятості. Нині страховий ринок може спрямовувати на оплату медичних послуг близько 3 млрд грн та бути додатковим джерелом фінансування медицини.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна констатувати, що ознакою добробуту суспільства, крім високих доходів населення, є ефективна система соціального захисту, яка дає змогу зберегти гідний

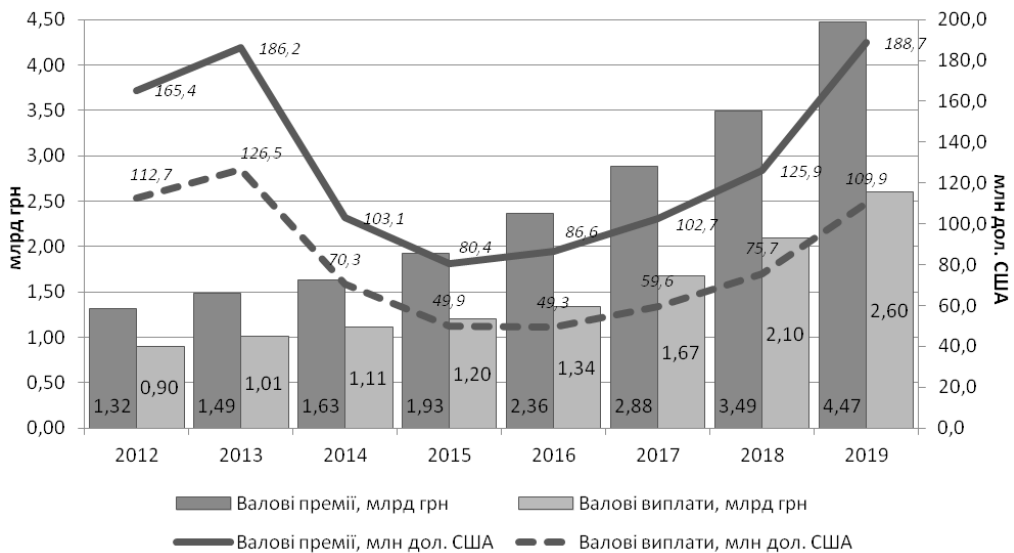

Рис. 5. Динаміка валових премій та виплат за добровільним медичним страхуванням в Україні*

* Побудовано на основі [9].

рівень життя у складних ситуаціях. В українському суспільстві склалося стійке переконання, що держава має повністю забезпечувати вирішення соціальних проблем, виплату та постійне підвищення пенсій, оплату медичних послуг, гарантію безпеки на робочому місці тощо. Однак в умовах сьогодення система соціального страхування стане більш ефективною та еластичною, якщо до нейтралізації соціальних ризиків будуть залучені недержавні фінансові інститути, підприємства та самі громадяни.

В Україні гостро стоїть проблема запровадження накопичувального державного пенсійного страхування, адже фінансовий стан Пенсійного фонду погіршується та зростає ризик його неспроможності вже в найближчому майбутньому проводити пенсійні виплати в передбаченому законодавством розмірі. Водночас необхідно стимулювати населення формувати приватні пенсійні заощадження, у тому числі й через розвиток довготермінового страхування життя.

Досягнути суспільного добробуту неможливо без здорової нації, тому важливо перейти від “медицини відновлення здоров’я” до “медицини збереження здоров’я”, для цього необхідно впровадити бюджетно-страхову модель фінансування охорони здоров’я. Відмова від запровадження обов’язкового медичного страхування при постійному дефіциті бюджетних коштів може призвести до ситуації, коли пацієнтам доведеться витратити все більше особистих коштів для оплати медичних послуг.

Список використаних джерел

1. Слухай С. В., Борщенко Т. І. Чинники суспільного добробуту: інституційний аспект. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Економіка і менеджмент. 2017. № 25-1. С. 4–8. URL : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-1-2017/3.pdf>.

2. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту в світлі інституційного підходу до наукового пізнання. Агросвіт. 2020. № 10. С. 57–64. URL : http://www.agrosvit.info/pdf/10_2020/10.pdf.

3. Крисоватий А., Луцк А. Податкові аспекти соціального добробуту в Україні. Світ фінансів. 2016. № 2(47). С. 7–17. URL : <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/935/943>.

4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Ріппа М. Імперативи бюджетного фінансування соціального захисту і соціального забезпечення в Україні. Світ фінансів. 2018. Вип. 3(56). С. 28–40.

6. Звіти про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2014–2019 роки. URL : <https://www.pfu.gov.ua/diyalnist/zvity-pro-robotu/>.

7. Горин В. П. Роль пенсійного страхування у забезпеченні суспільного добробуту. Статий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал. 2017. №1. С. 158–167. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/303427.pdf>.

8. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка та рекомендації. Звіт проекту USAID “Трансформація фінансового сектору”. 2019. 58 с. URL : http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/07/Voluntary_Private_Pensions_in_Ukraine-Assessment_jul2019_ua.pdf.

9. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України у 2013–2019 роках. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL : <https://nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stand-i-rozvytok-strakhovoho-ryнку-Ukrainy.html>.

10. Аналіз діяльності Фонду соціального страхування. Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. Квітень 2019. URL : <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/fss.pdf>.

11. Офіційний сайт Фонду соціального страхування України. URL : <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/category/919872>.

12. Національні рахунки охорони здоров'я України. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

13. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>.

References

1. Slukhai, S.V., Borshchenko, T.I. (2017). Chynnyky suspilnoho dobrobutu: instytutsiyniy aspekt [Social welfare factors: institutional aspect]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ekonomika i menedzhment – International Humanitarian University Herald. Economics and Management*, 25-1, 4–8. Available at: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-1-2017/3.pdf>.

2. Horyn, V. P. (2020). Finansovyi mekhanizm zabezpechennia suspilnoho dobrobutu v svitli instytutsiynoho pidkhodu do naukovoho piznannia [The financial mechanism of public welfare ensuring in the light of the institutional approach to scientific knowledge]. *Ahrosvit – Agrosvit*, 10, 57–64. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/10_2020/10.pdf.

3. Krysovatyi, A., Lutsyk, A. (2016). Podatkovi aspekty sotsialnoho dobrobutu v Ukraini [Tax aspects of social welfare in Ukraine]. *Svit finansiv – World of Finance*, 2(47), 7–17. Available at: <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/935/943>.

4. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy – Official site of The State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Rippa, M. (2018). Imperatyvy biudzhethnoho finansuvannia sotsialnoho zakhystu i sotsialnoho zabezpechennia v Ukraini [Imperatives of budgetary financing of social protection and social security in Ukraine]. *Svit finansiv – World of Finance*, 3 (56), 28–40 [in Ukrainian].

6. Zvity pro robotu ta vykonannia buidzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy za 2014-2019 roky [Reports on the work and execution of the budget of the Pension Fund of Ukraine for 2014-2019]. Available at: <https://www.pfu.gov.ua/diyalnist/zvity-pro-robotu/>.

7. Horyn, V. P. (2017). Rol pensiinoho strakhuvannia u zabezpechenni suspilnoho dobrobutu [The role

of retirement insurance in providing social welfare]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable Economic Development*, 1(34). Available at: <https://journals.indecopernicus.com/api/file/viewByFileId/303427.pdf>.

8. Nederzhavne pensiine zabezpechennia v Ukraini: otsinka ta rekomendatsii [Private pension provision in Ukraine: assessment and recommendations]. 2019. Zvit proektu USAID “Transformatsiya finansovoho sektoru” – USAID Financial Sector Transformation Project Report. Available at: <https://nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html>.

9. Informatsiia pro stan i rozvytok strakhovoho rynku Ukrainy u 2013–2019 rokakh [Information on the state and development of Ukrainian the insurance market in 2013–2019]. *Natsionalna komisiiia, shcho zdiisnyuie derzhavne rehuliuвання u sferi ryнкiv finansovykh posluh – National Commission for State Regulation of Financial Services Markets*. Available at: <https://nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html>.

10. Analiz diialnosti Fondu sotsialnoho strakhuvannia [Analysis of the Social Insurance Fund]. *Ofis z finansovoho ta ekonomichnoho analizu u Verkhovnij Radi Ukrainy. Kviten 2019 – Office of Financial and Economic Analysis in the Verkhovna Rada of Ukraine*. April 2019. Available at: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/fss.pdf>.

11. Ofitsiyniy sait Fondu sotsialnoho strakhuvannia Ukrainy – Official site of the Social Insurance Fund of Ukraine]. Available at: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/category/919872>.

12. Natsionalni rakhunky okhorony zdorovia Ukrainy [Ukrainian national accounts of health care]. *Derzhavna Sluzhba statystyky Ukrainy – The State Statistics Service of Ukraine*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

13. Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia. Zakon Ukrainy vid 23.09.1999 № 1105-XIV [On mandatory state social insurance, Law of Ukraine]. (1999, September, 23). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2020.